

تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی^۱

علی بیات* سعید علی احمدی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۱/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۳/۲۷

چکیده

زمان ارائه اطلاعات، سودمندی اطلاعات ارائه شده را تعیین می‌کند و افشای به موقع اطلاعات مربوط، مانع از بی‌خبری از وقایع مهمی می‌شود که ممکن است چشم‌انداز آتی واحد تجاری را کاملاً تغییر دهد. در این پژوهش به بررسی عوامل اثرگذار بر به موقع بودن گزارشگری مالی در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شده است. روش انجام تحقیق شبه تجربی و از نوع توصیفی-همبستگی می‌باشد. برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از مدل‌های رگرسیونی چند متغیره استفاده گردید. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در دوره مورد بررسی، بین اندازه شرکت، اظهار نظر حسابرس، تغییر مدیریت، و درصد مالکیت نهادی با تأخیر حسابرسی رابطه منفی وجود دارد. همچنین، بین وجود حسابرس داخلی، تعداد سهامداران، و اقلام غیرمترقبه با تأخیر حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد. این مطالعه شواهدی را ارائه می‌کند که نشان می‌دهد حاکمیت شرکتی نقش مهمی در به موقع بودن گزارشگری مالی دارد.

واژه‌های کلیدی: گزارشگری مالی، به موقع بودن، تأخیر حسابرسی، حاکمیت شرکتی.

۱. این پژوهش مستخرج از طرح پژوهشی با همین نام می‌باشد، که با حمایت و پشتیبانی مالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان انجام شده است.

* استادیار گروه حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زنجان، نویسنده اصلی و مسئول مکاتبات.
Ali.Bayat22@yahoo.com

** استادیار گروه حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان، اصفهان.

۱- مقدمه

اطلاعات حسابداری در قالب گزارش‌های مالی در اختیار استفاده کنندگان قرار می‌گیرد. این اطلاعات علاوه بر توجه به ارزش‌های کمی باید از بالاترین کیفیت نیز برخوردار باشند. بر اساس بیابنه مفاهیم نظری گزارشگری مالی ایران، برای گزارش‌های مالی تهیه شده چهار ویژگی مربوط بودن، قابلیت اتکا، قابل فهم بودن و قابلیت مقایسه در نظر گرفته شده است. مربوط بودن یکی از ویژگی‌های کیفی و اساسی اطلاعات حسابداری است. ارائه اطلاعات مربوط، تصمیم‌گیرندگان را در اخذ تصمیمات منطقی یاری می‌رساند و می‌تواند عاملی برای جلوگیری از ابهام و سردرگمی در بررسی و مطالعه اطلاعات مالی محسوب شود. به‌طور کلی می‌توان گفت اطلاعاتی مربوط محسوب می‌شود که در تصمیم‌گیری‌ها موثر بوده و نقش آن‌ها با اهمیت باشد. بنابراین، می‌توان مربوط بودن را تاثیر گذاری اطلاعات حسابداری بر تصمیمات استفاده کنندگان در مورد نتایج رویدادهای گذشته و پیش‌بینی اثرات رویدادهای فعلی و آتی یا تایید انتظارات قبلی تعریف کرد (بیابنه مفهومی شماره ۸). ویژگی مربوط بودن اطلاعات مالی مبتنی بر مفاهیمی مانند به موقع بودن، سودمندی در ارزیابی و سودمندی در پیش‌بینی است. به موقع بودن به موضوع مناسب بودن زمان ارائه اطلاعات مالی اشاره دارد. زیرا بسیاری از اطلاعات، به ویژه اطلاعات مالی، نسبت به گذشت زمان حساسیت زیادی دارند و به سرعت ارزش خود را از دست می‌دهند. از این رو اطلاعات حسابداری نمی‌تواند مربوط محسوب شود مگر اینکه به موقع باشد، یعنی در زمان مناسب در دسترس تصمیم‌گیرندگان قرار گیرد. در کل می‌توان گفت که زمان ارائه اطلاعات، سودمندی اطلاعات ارائه شده را تعیین می‌کند و افشای به موقع اطلاعات مربوط، مانع از بی‌خبری از وقایع مهمی می‌شود که ممکن است چشم‌انداز آتی واحد تجاری را کاملاً تغییر دهد. بر اساس قوانین و مقررات بازار سرمایه ایران، شرکت‌های پذیرفته شده در

بورس ملزم هستند صورت‌های مالی سالانه حسابرسی شده شرکت اصلی و تلفیقی گروه را حداقل ۱۰ روز قبل از برگزاری مجمع عمومی عادی و حداکثر ۴ ماه پس از پایان سال مالی افشا کنند. بنابراین، هر چقدر زمان اعلام صورت‌های مالی حسابرسی شده یا تأخیر حسابرسی کمتر باشد، ویژگی به موقع بودن اطلاعات بهتر رعایت می‌گردد. بر این اساس، مشخص کردن این که چه عواملی می‌تواند بر تأخیر حسابرسی و در نتیجه بر به موقع بودن گزارش‌های مالی تأثیر بگذارد، به عنوان سوال اصلی تحقیق مطرح می‌گردد. تحقیقات متعددی پیرامون تأخیر حسابرسی چه در سطح بین‌المللی و چه در داخل کشور انجام شده است [اسمایل و چندلر^۱ (۲۰۰۴) راجا احمد و کامرو دین^۲ (۲۰۰۴) چی - احمد و آبیدین^۳ (۲۰۰۸) معیری (۱۳۸۵) مرادی و پور حسینی (۱۳۸۸) بنی مهد و محسنی شریف (۱۳۸۹)]. اما، اکثر این تحقیقات تعداد محدودی از ویژگی‌های خاص شرکت را مورد مطالعه قرار داده اند. همچنین هیچ یک از آنها متغیرهای حاکمیتی شرکت را مورد بررسی قرار نداده اند. در این تحقیق تلاش شده به صورت جامع کلیه این متغیرها تواما مورد بررسی قرار گرفته و نتایج حاصل از آنها مورد مقایسه قرار گیرد.

ادامه این تحقیق به این صورت خواهد بود که، در بخش بعدی پیشینه تحقیق مطرح می‌گردد. در بخش دوم روش تحقیق مورد استفاده در تحقیق که از نوع توصیفی - همبستگی است مطرح می‌شود. جامعه آماری و نمونه تحقیق بر اساس سری معیار تعیین می‌گردد. سپس، فرضیه‌های تحقیق بر اساس پیشینه تحقیق استخراج می‌شود و در مرحله بعد یافته‌های تحقیق بیان می‌شود. در نهایت، خلاصه و نتیجه تحقیق ارائه شده است.

1. Ku Ismail and Chandler
2. Raja Ahmad and Kamarudin
3. Ch-Ahmad and Abidin

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

بر اساس رویکرد «سودمندی برای تصمیم^{۱)}»، انتشار اطلاعات مالی سالانه، باید برای تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و اعتبار دهندگان سودمند و مفید باشد. انتشار اطلاعات مالی و غیرمالی زمانی می‌تواند سودمند باشد که ارزش پیش‌بینی داشته باشد، و بتواند محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی را بهبود بخشد. چنین اطلاعاتی باید قابل فهم بوده و به موقع در اختیار استفاده‌کننده اطلاعات قرار داده شود (بلکویی^۲، ۱۹۹۰).

تأخیر در ارائه صورت‌های مالی در نهایت منجر به تأخیر در حسابرسی این گزارش‌ها خواهد شد و به تبع آن گزارش‌های مالی به موقع در اختیار استفاده‌کننده اطلاعات قرار نخواهد گرفت. و این موضوع منتج به کاهش محتوای اطلاعات گزارش‌های مالی خواهد گردید. در ادامه برخی از تحقیقات مهم داخلی و خارجی صورت گرفته در این زمینه در ادامه آورده می‌شود:

آشتون و همکاران^{۳)} (۱۹۸۷ و ۱۹۸۹) در یک مطالعه جامع تر به بررسی چهارده ویژگی شرکت‌ها پرداختند. نتایج آن‌ها نشان داد که تأخیر حسابرسی برای شرکت‌هایی که اظهار نظر غیر مقبول دارند، در صنایع غیرمالی هستند، در بورس پذیرفته نشده‌اند، پایان سال مالی به جز ۳۱ دسامبر دارند، کنترل‌های داخلی ضعیف دارند، فناوری بالا و پیچیده‌ای نداشته باشند و مقدار نسبتاً زیادی از کار حسابرسی بعد از پایان سال مالی انجام شده باشد، بیشتر است.

کنچل و پاین^{۴)} (۲۰۰۱) به تحقیقی با عنوان شواهد بیشتر روی وقفه گزارش حسابرس، پرداختند. آن‌ها در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که استفاده از کارکنان بی تجربه و وجود مسائل مالیاتی بحث‌انگیز منجر به بیشتر شدن وقفه گزارش حسابرسی می‌شود. به عبارت دیگر، وقفه گزارش حسابرسی از طریق هم افزایی بالقوه

1. Decision Usefulness
2. Belkuei
3. Ashton, R.H. and *et al*
4. Knechel and Payne

رابطه بین خدمات مشاوره مدیریت و خدمات حسابرسی کاهش می‌یابد. اسمایل و چندلر^۱ (۲۰۰۴) به بررسی به موقع بودن گزارش‌های مالی میان دوره‌ای در شرکت‌های مالزی پرداختند. آن‌ها در تحقیق خود رابطه به موقع بودن گزارشگری مالی و ویژگی‌های اندازه، سود آوری، رشد و ساختار سرمایه شرکت را مورد بررسی قرار دادند. نتایج تحقیق نشان داد که علیرغم اینکه شرکت‌ها بیشتر متمایل به ارائه به موقع گزارش‌های مالی هستند. ولی آن‌ها دریافتند که به موقع بودن گزارش مالی میان دوره‌ای از طریق اندازه، سود آوری، رشد و اهرم شرکت تحت تاثیر قرار می‌گیرد. همچنین، نتایج آن‌ها نشان داد که شرکت‌های بزرگتر و شرکت‌های با سودآوری، رشد و اهرم کمتر گزارش‌های مالی میان دوره‌ای خود را سریعتر ارائه می‌کنند.

راجا احمد و کامرو دین^۲ (۲۰۰۴) در کشور مالزی تحقیقی را با عنوان تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی انجام دادند. دوره تحقیق آن‌ها سال ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۰ بوده است. آن‌ها در تحقیق خود به بررسی ۸ متغیر مستقل موثر بر تأخیر حسابرسی پرداختند. این متغیرها شامل اندازه شرکت، نوع صنعت، نوع حسابرس، اظهار نظر حسابرس، نسبت بدهی شرکت، اقلام غیر مترقبه، علامت سود یا زیان و تاریخ پایان سال مالی است. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که تأخیر حسابرسی برای شرکت‌هایی که در صنعت غیرمالی هستند، اظهار نظر حسابرسی آن‌ها غیر مقبول، تاریخ پایان سال مالی آن‌ها به غیر ۳۱ دسامبر است، توسط مؤسسه‌های حسابرسی غیر از پنج شرکت بزرگ حسابرسی مورد حسابرسی قرار گرفته اند، سود منفی دارند، و ریسک بالاتری دارند، طولانی تر است.

چی - احمد و آبدین^۳ (۲۰۰۸) تحقیقی را با عنوان تأخیر حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس مالزی انجام دادند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که میانگین تأخیر حسابرسی در کشور مالزی کمتر از کشورهای غربی است. تجزیه و تحلیل رگرسیون

1. Ku Ismail and Chandler
2. Raja Ahmad and Kamarudin
3. Ch-Ahmad and Abidin

چند متغیره در پژوهش آن‌ها نشان داد که سهامدار بودن اعضای هیات مدیره، مجموع دارایی‌ها، تعداد واحدهای فرعی شرکت، نوع مؤسسه حسابرسی، اظهار نظر حسابرس و بازده حقوق صاحبان سهام بر تأخیر حسابرسی موثر هستند.

آل- اجمعی^۱ (۲۰۰۸) به بررسی موضوع تأخیرهای حسابرسی و گزارشگری در بازار سرمایه بحرین پرداخت. نتایج تحقیق وی نشان داد که متغیرهای اندازه شرکت، سودآوری، حاکمیت شرکتی و اهرم بر به موقع بودن گزارشگری سالانه واحدهای تجاری و تأخیر حسابرسی تأثیر دارد.

عبدالسلام و استریت^۲ (۲۰۰۷) در مطالعه‌ای که در بورس اوراق بهادار لندن انجام دادند. متغیرهای حاکمیت شرکتی را روی به موقع بودن گزارشگری شرکت مورد آزمون قرار دادند. نتایج آن‌ها بیانگر وجود یک رابطه معنی دار مهم بین متغیرهای حاکمیت شرکتی تجربه و استقلال هیات مدیره و به موقع بودن گزارشگری می‌باشد. نتایج بررسی آن‌ها نشان می‌دهد که هیات مدیره‌هایی با رهبری موازی اندک، تجربه بیشتر اعضای هیات مدیره، و عمق کمتر خدمات توسط مدیران اجرایی گزارشگری به موقع تری را ارائه می‌دهند. همچنین آن‌ها به این نتیجه رسیدند که استقلال هیات مدیره را معنی دار منفی با به موقع بودن گزارشگری دارد. همچنین دوگانگی نقش مدیر عامل (به عنوان مدیر عامل و رئیس هیات مدیره) رابطه منفی معنی داری با گزارشگری دارند. در نهایت عبدالسلام و استریت پیشنهاد می‌کنند که ضروری است شرکت‌ها گزارشگری داوطلبانه را بیشتر مورد ملاحظه قرار دهند و در گزارشگری داوطلبانه اهتمام بیشتری به خرج دهند.

اوبرت^۳ (۲۰۰۹)، به بررسی دلایل متفاوت بودن علایق مدیران واحد تجاری در تأخیر زمانی گزارشگری مالی سالانه در شرکت‌های فرانسوی پرداخت. وی به این نتیجه رسید که تأخیر زمانی گزارشگری مالی سالانه با اهرم مالی رابطه مستقیم و با تأخیر

1. Al-Ajmai
2. Abdelsalam and Street
3. Aubert

تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی ۱۰۳

زمانی در دوره قبل رابطه ای منفی دارد. افزون بر این، نتایج پژوهش اوبرت نشان داد که میانگین تأخیر زمانی ۲۵۰ شرکت مورد مطالعه ۱۱۶/۰۵ روز بود.

در ایران معیری (۱۳۸۵) تعداد ۲۳۳ شرکت را در بین سال‌های ۱۳۸۲ الی ۱۳۸۴ مورد مطالعه قرار دادند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که تأخیر حسابرسی برای شرکت‌های با سال مالی منتهی به ۲۹ اسفند نسبت به سایر شرکت‌ها به‌طور معنی داری بیشتر می‌باشد؛ همچنین آن‌ها شواهدی مبنی بر وجود رابطه بین سایر متغیرها و تأخیر حسابرسی نتوانستند ارائه کنند. بنی مهد و محسنی شریف (۱۳۸۹) در تحقیق خود تعداد ۳۱۱ شرکت پذیرفته شده در بورس و اوراق بهادار تهران را در سال ۱۳۸۶ به صورت مقطعی مورد مطالعه قرار دادند. آن‌ها رتبه افشاء ارائه شده توسط سازمان بورس اوراق بهادار را به‌عنوان معیاری از کیفیت افشاء در نظر گرفتند. نتایج تحقیق آن‌ها حاکی است که رتبه افشاء با اندازه شرکت و نوع صنعت ارتباط معنی دار مثبت دارد. اما با نوع گزارش حسابرسی و درصد مالکیت سهام رابطه معنی دار منفی دارد. هم چنین رابطه‌ای میان بازده داراییها، اهرم مالی، نوع حسابرسی، و نوع واحد تجاری با رتبه افشاء مشاهده نشد. مرادی و پور حسینی (۱۳۸۸) در تحقیق خود برای دوره ۱۳۷۷ الی ۱۳۸۵ شواهدی را ارائه کردند که نشان می‌دهد بین تأخیر حسابرسی، و ویژگی‌های اندازه، نسبت بدهی به سرمایه، سودآوری و اظهار نظر حسابرسی رابطه معنی دار وجود دارد.

۳- روش تحقیق

روش مورد نظر برای انجام این تحقیق یک روش شبه تجربی می باشد. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی بوده و از لحاظ شیوه جمع آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و از لحاظ شیوه آزمون فرضیات پس رویدادی بوده و از نوع همبستگی - توصیفی و بر مبنای تجزیه و تحلیل رگرسیونی است. در این تحقیق از داده‌های ترکیبی و نرم افزار ای ویوز (Eveiws) نسخه ۶ برای تخمین مدل‌ها استفاده شده است. با استفاده از مبانی نظری موجود در این تحقیق از مدل‌های رگرسیونی چند متغیره

استفاده گردید. این مدل به صورت رابطه (۱) طراحی شده است:

$$Audit_D_{it} = \alpha_1 + \beta_1 Size_{it} + \beta_2 A_O_{it} + \beta_3 EO_{it} + \beta_4 A_C_{it} + \beta_5 Ind_{it} + \beta_6 A_S_{it} + \beta_7 A_P_{it} + \beta_8 Sin_{it} + \beta_9 Lev_{it} \quad (1)$$

که در آن $Audit_D$ تأخیر حسابرسی، $Size$ اندازه شرکت، A_O اظهار نظر حسابرس، EO اقلام غیر مترقبه، A_C تغییر حسابرس، Ind نوع صنعت، A_S کیفیت حسابرس (اندازه حسابرس)، A_P کیفیت حسابرس (دوره تصدی)، Sin علامت سود و زیان، Lev نسبت بدهی (اهرم) شرکت است. متغیر تأخیر حسابرسی از طریق تفاوت بین تاریخ پایان سال مالی با تاریخ انتشار گزارش حسابرس، متغیر اندازه شرکت از طریق لگاریتم طبیعی فروش، اظهار نظر حسابرس از طریق متغیر مصنوعی (۱) برای اظهار نظر مقبول و ۰ برای سایر گزارش‌ها)، اقلام غیر مترقبه از طریق صورت سود و زیان، تغییر حسابرس از طریق متغیر مصنوعی (۱ برای تغییر حسابرس و ۰ برای عدم تغییر)، نوع صنعت از طریق متغیر مصنوعی (صنایع تولید کننده محصولات مصرفی و ضروری مردم ۱ و سایر صنایع ۰)، اندازه حسابرس از طریق متغیر مصنوعی (۱ برای سازمان حسابرسی و ۰ برای حسابرس رسمی)، دوره تصدی از طریق متغیر مصنوعی (۱ برای تصدی حسابرسی یک شرکت به مدت ۳ سال یا بیشتر و ۰ برای کمتر از ۳ سال)، علامت سود و زیان از طریق متغیر مصنوعی (۱ برای سود و ۰ برای زیان) و نسبت بدهی (اهرم) از طریق تقسیم بدهی شرکت بر مجموع دارایی‌ها محاسبه شده است. رابطه (۲) این مدل را نشان می‌دهد.

$$Audit_D_{it} = \alpha_1 + \beta_1 IA_{it} + \beta_2 OG_{it} + \beta_3 AC_{it} + \beta_4 MC_{it} + \beta_5 OI_{it} + \beta_6 SN_{it} \quad (2)$$

که در آن $Audit_D$ تأخیر حسابرسی، IA وجود حسابرس داخلی، OG درصد

تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی ۱۰۵

مالکیت دولتی، AC قدمت شرکت، MC تغییر در مدیریت، OI درصد مالکیت نهادی و SN تعداد سهامداران است. متغیر تأخیر حسابرسی از طریق تفاوت بین تاریخ پایان سال مالی با تاریخ انتشار گزارش حسابرِس، متغیر حسابرِس داخلی از طریق متغیر مصنوعی (۱ برای وجود حسابرِس داخلی و ۰ برای نبود حسابرِس داخلی)، درصد مالکیت دولتی عبارت است از درصد سهام شرکت که در دست دولت، سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی و سازمان‌ها و شرکت‌های شبه دولتی (همانند سازمان تأمین اجتماعی و صندوق بازنشستگی کشوری) می‌باشد. متغیر قدمت شرکت از طریق سن شرکت در پایان سال مورد بررسی، متغیر تغییر در مدیریت از طریق متغیر مصنوعی (۱ برای تغییر مدیریت و ۰ برای عدم تغییر مدیریت) و درصد مالکیت نهادی از طریق درصد سهام در دست سهامداران نهادی محاسبه شده است.

۳-۱- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری در این تحقیق شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که از ابتدای سال ۱۳۸۲ تا پایان سال ۱۳۸۹ (دوره ۸ ساله) در بورس اوراق بهادار تهران فعال می‌باشند. با توجه به جامعه آماری تحقیق، نمونه آماری در این تحقیق با استفاده از روش حذفی و با توجه به شرایط زیر انتخاب گردیده است:

۶. سال مالی شرکت پایان اسفند ماه باشد.

۷. اطلاعات نمونه انتخاب شده در دوره مورد بررسی در دسترس باشد.

۸. در دوره مورد بررسی شرکت انتخاب شده از فهرست شرکت‌های پذیرفته شده در بورس حذف نشده باشد.

حداقل ۷ ماه از ۱۲ ماه در هر سال، سهام شرکت در بورس اوراق بهادار مورد معامله قرار گرفته باشد. با توجه به معیارهای بالا، تعداد نمونه در دوره مورد بررسی ۵۹ شرکت تعیین گردید. و به این ترتیب تعداد مشاهدات (سال شرکت) مورد مطالعه در این تحقیق ۴۷۲ مشاهده می‌باشد.

۳-۲- فرضیه‌های تحقیق

بر اساس پیشینه تحقیق صورت گرفته، فرضیه‌های مطرح شده برای مدل اول و دوم به شرح زیر می‌باشد. دلیل تقسیم بندی این فرضیه‌ها به دو دسته این است که متغیرهای ذاتی و حاکمیتی شرکت از لحاظ ماهیتی باهم متفاوت بوده و در تحقیق‌های اخیر عمدتاً بر متغیرهای ذاتی شرکت تاکید شده است. این تحقیق می‌تواند اهمیت متغیرهای حاکمیتی را در تأخیر حسابرسی نشان داده و یک مقایسه‌ای با نتایج مبتنی بر ویژگی‌های خاص شرکت بتوان ارائه داد.

مدل ۱) (فرضیه‌های مبتنی بر ویژگی‌های شرکت):

- بین اندازه شرکت و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین نوع صنعت و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین علامت سود یا زیان و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین ارقام غیر مترقبه و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین اظهار نظر حسابرس و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین کیفیت حسابرس و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین نسبت بدهی شرکت (اهرم) و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین تغییر مؤسسه حسابرسی و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

مدل ۲) (فرضیه‌های مبتنی بر متغیرهای حاکمیت شرکتی):

- بین درصد مالکیت دولتی و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین قدمت و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین وجود حسابرس داخلی و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین تعداد سهامدار و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین مالکیت نهادی و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین تغییر مدیرعامل و تأخیر حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی ۱۰۷

۴- یافته های تحقیق

در این بخش یافته‌های مربوط به تحقیق ارائه شده است. در ادامه آماره‌های متغیرهای مختلف آورده در جدول ۱ شده است:

جدول ۱- آماره‌های توصیفی تحقیق

متغیرهای غیر مصنوعی	مالکیت نهادی	تعداد سهامدار	قدمت شرکت	غیر مترقبه	اهرم	اندازه شرکت	مالکیت دولتی	تأخیر
میانگین	۶۴.۷۱	۱۲.۷۸	۱۶.۵۶	۱۰۰۹۰.۲۶	۰.۶۵	۲۲۶۴۹.۴۸	۱۰.۷۷	۸۳.۷۴
میانه	۷۶.۲۵	۱۲.۵۵	۱۳	۴۰۳۰.۵	۰.۶۷	۵۴۳۲	۱.۲۳	۸۹
ماکزیمم	۹۸.۸	۱۸.۲۴	۴۲	۱۸۴۲۸۵	۰.۹۳	۷۵۳۶۲۶	۷۲	۱۲۹
مینیمم	۲.۲	۱۰.۰۹	۱	۳۹۳	۰.۱۶	-۶۳۸۴۵۱	۰	۱۰
انحراف معیار	۲۸.۶۰	۱.۴۰	۹.۴۵	۲۲۶۵۵.۱۶	۰.۱۴	۸۱۱۱۶.۳۴	۱۸.۴۳	۲۴.۷۱
تعداد مشاهدات	۴۷۲	۴۶۳	۴۷۲	۴۷۲	۴۳۸	۴۵۴	۴۷۰	۴۲۸
متغیرهای مصنوعی	اندازه حسابرس	اظهار نظر	دوره تصدی	تغییر حسابرس	تغییر مدیریت	حسابرس داخلی	نوع صنعت	علامت سود یا زیان
فراوانی ۱	۱۴۶	۱۴۹	۳۴۱	۲۱۴	۲۶۰	۱۵۵	۱۶۸	۴۴۹
فراوانی ۰	۲۹۴	۳۰۶	۹۵	۱۶۵	۱۸۰	۳۱۷	۳۰۴	۲۰
درصد ۱	٪۳۱	٪۳۱	٪۷۲	٪۴۵	٪۶۲	٪۳۲	٪۳۶	٪۹۵
درصد ۰	٪۶۲	٪۶۴	٪۲۲	٪۳۸	٪۳۸	٪۶۷	٪۶۴	٪۴
عدم دسترسی	۳۲	۱۷	۳۶	۴۰	۵۴	۱۴۴	۰	۳
تعداد مشاهدات	۴۴۰	۴۵۵	۴۳۶	۴۳۲	۴۱۸	۳۲۸	۴۷۲	۴۶۹

* منبع: یافته های پژوهشگر

در جداول ۲ و ۳ ماتریس همبستگی پیرسون برای متغیرهای تحقیق آورده شده است. نتایج بررسی این جداول نشان می‌دهد که مقادیر مربوط به ضرایب همبستگی پیرسون بین اکثر متغیرهای مستقل تحقیق در مدل اول شامل نوع صنعت، اظهار نظر

۱۰۸.....پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، سال ششم شماره بیست و دوم، تابستان ۱۳۹۳

حسابرس، تغییر در حسابرس، اندازه شرکت، اهرم مالی، اقلام غیر مترقبه، علامت سود و زیان، اندازه مؤسسه حسابرسی، و دوره تصدی حسابرسی به ترتیب برابر با (۰/۰۸۹)، (۰/۱۹۵)، (۰/۰۲۸)، (۰/۰۴۴)، (۰/۰۳۹)، (۰/۰۱)، (۰/۰۳۸)، و (۰/۰۴۴-) می‌باشد، که فقط یک رابطه معنی دار در سطح اطمینان ۹۹٪ بین نوع اظهار نظر حسابرسی و تأخیر حسابرسی مشاهده می‌گردد.

تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی.....

جدول ۲- ضریب همبستگی پیرسون (متغیرهای مربوط به ویژگی‌های شرکت)

	A_O	A_C	Size	Lev	EO	Sin	A_S	A_P	
۱	-۰.۱۹۵**	-۰.۰۲۸	۰.۰۴۴	۰.۰۳۹	۰.۰۸۴	۰	۰.۰۳۸	-۰.۰۴۴	تأخیر
۵	۰	۰.۵۶۲	۰.۳۶۵	۰.۴۳۵	۰.۰۸۶	۰.۹۹۲	۰.۴۳۶	۰.۳۶۹	
	-۰.۰۵۱	-۰.۱۱۳*	۰.۱۳۷**	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۳۷	-۰.۰۰۹	۰.۰۱۲	نوع صنعت
	۰.۲۶۸	۰.۰۱۷	۰.۰۰۳	۰.۶۷۱	۰.۱۲۵	۰.۴۲۸	۰.۰۵۸	۰.۱	
۱	۰.۰۲۸	-۰.۰۰۲	-۰.۰۹۹*	۰.۰۴	۰.۱۱۹*	۰.۲۳۱**	۰.۰۶۲	۰.۰۶۲	اظهار نظر
	۰.۵۶۱	۰.۹۶۲	۰.۰۳۹	۰.۳۹۳	۰.۰۱	۰	۰.۱۹۷		
	۱	-۰.۰۱	-۰.۰۳۷	۰.۰۳۹	۰.۰۰۱	-۰.۲۶۸**	-۰.۰۴۵		تغییر حسابرسی
		۰.۸۳۳	۰.۴۴۸	۰.۴۱۳	۰.۹۷۵	۰	۰.۳۴۳		
		۱	-۰.۰۰۵	۰.۳۲۱**	۰.۰۳۶	۰.۳۳۸**	۰.۱۱۴*		اندازه
			۰.۹۹۲	۰	۰.۴۴۱	۰	۰.۰۱۸		

۱۱۰.....پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی، سال ششم، شماره بیست و دوم،

A_O	A_C	Size	Lev	EO	Sin	A_S	A_P	
			۱	-۰.۱۹۴**	-۰.۱۲۱*	۰.۰۷۲	-۰.۰۰۲	اهرم مالی
				۰	۰.۰۱۱	۰.۱۴۱	۰.۹۷	
				۱	۰.۰۴۶	۰.۰۸۷	۰.۰۳۳	اقدام غیرمترقبه
					۰.۳۲۸	۰.۰۷۱	۰.۵۰۴	
					۱	۰.۱۰۴*	-۰.۰۰۳	علامت سود
						۰.۰۲۸	۰.۹۴۸	
						۱	۰.۲۸۴**	اندازه حسابرس
							۰	
							۱	دوره تصدی

*معنی داری در سطح ۵ درصد، **معنی داری در سطح ۱۰ درصد

(ادامه جدول ۲)

* منبع: یافته های پژوهشگر

نتایج جدول ۳ برای مدل ۲ ارائه شده است، نتایج بررسی این مدل نشان می‌دهد که ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل شامل مالکیت نهادی، مالکیت دولتی، وجود حسابرس داخلی، تغییر مدیریت، تعداد سهامداران، و قدمت شرکت و متغیر وابسته تحقیق یعنی تأخیر حسابرسی به ترتیب برابر با (۰.۳۵۷)، (۰.۱۸۴)، (۰.۱۹۵)، (۰.۰۷۷)، (۰.۲۵۲)، و (۰.۱۸۹) می‌باشد. به این ترتیب بین تمامی این متغیرها به جز تغییر در مدیریت شرکت با تأخیر حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد، یعنی بین این متغیرها و به موقع بودن گزارشگری مالی رابطه منفی وجود دارد، که سازگار با بسیاری از تحقیقات صورت گرفته در ادبیات می‌باشد.

۱۱۲.....پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی، سال ششم، شماره بیست و دوم،

جدول ۳- ضریب همبستگی پیرسون (متغیرهای مربوط به حاکمیت شرکتی)

مالکیت نهادی	مالکیت دولتی	حسابرس داخلی	تغیر مدیریت	تعداد سهامدار	قدمت شرکت	
-۰.۳۵۷**	۰.۱۸۴**	۰.۱۹۲**	-۰.۰۷۷	۰.۲۵۲**	۰.۱۸۹**	
۰	۰	۰/۰۰۱	۰/۱۱	۰	۰	تأخیر
۱	۰.۰۷۷	۰.۱۴۷**	۰.۰۵۱	۰.۰۵۶	-۰.۳۳۸**	
	۰.۰۹۶	۰.۰۰۸	۰.۲۶۸	۰.۲۲۷	۰	مالکیت نهادی
	۱	۰.۲۰۷**	-۰.۰۲۷	۰.۲۹۱**	-۰.۲۲۰.۰۲۲	
		۰	۰.۵۶۴	۰	۰.۶۳۱	مالکیت دولتی

تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی.....

۱	۰.۰۱۸	۰.۳۴۰**	۰.۱۶۴**	حسابرس
	۰.۷۴۵	۰	۰.۰۰۳	داخلی
۱		۰.۰۱۳	-۰.۰۸۳	تغیر مدیریت
		۰.۷۷۱	۰.۰۷۱	
		۱	۰.۰۶۵	تعداد سهامدار
			۰.۱۵۸	
			۱	قدمت شرکت

**معنی داری در سطح ۵ درصد، *معنی داری در سطح ۱۰ درصد

(ادامه جدول ۳)

* منبع: یافته های پژوهشگر

آزمون نرمال بودن

به دلیل استفاده از روش پنل دینامیک (GMM) در برآورد مدل‌های این تحقیق نیازی به آزمون نرمال بودن نیست. همچنین به دلیل زیاد بودن مشاهدات پژوهش (۴۷۲ مشاهده) بر اساس قضیه حد مرکزی توجیحی برای انجام آزمون نرمالیتی وجود ندارد. با این وجود آزمون نرمال بودن با استفاده از نرم افزار STATA انجام شد. و آماره جارک - جارک - برا مورد بررسی قرار گرفت. چنانچه شاخص Prob. آماره جارک - برا بیشتر از ۵٪ باشد، توزیع متغیر نرمال می‌باشد. در مواردی که یکی از متغیرها نرمال نبود با استفاده از مواردی مثل گرفتن لگاریتم طبیعی و همچنین امکانات خاص نرم افزار STATA اقدام به نرمال سازی داده‌ها شد.

در ادامه نتایج مربوط به آزمون مدل ۱ تحقیق در جدول ۴ آورده شده است:

جدول ۴- نتایج آزمون فرضیه‌های مبتنی بر ویژگی‌های شرکت

مدل ۱					
$Audit_D_{it} = \alpha_1 + \beta_1 Size_{it} + \beta_2 A_O_{it} + \beta_3 EO_{it} + \beta_4 A_C_{it} + \beta_5 Ind_{it} + \beta_6 A_S_{it} + \beta_7 A_P_{it} + \beta_8 Sin_{it} + \beta_9 Lev_{it}$					
متغیر مستقل	ضریب متغیر	آماره t	سطح معنی داری	ضریب تعیین	آماره دوربین واتسون
اندازه شرکت	-۲.۱۱	-۲.۰۰	۰.۰۵*	۰.۰۵	۲.۰۹
اظهار نظر حسابر	-۱۲.۱۱	-۴.۵۸	۰.۰۰*		
اقلام غیر مترقیه	۰.۰۰	۲.۴۰	۰.۰۲*		
تغیر حسابر	-۲.۴۱	-۰.۳۲	۰.۷۵	آماره F	معنی داری F
نوع صنعت	۲.۸۶	۱.۰۶	۰.۲۹	۳.۳۶	۰.۰۰
کیفیت حسابر (اندازه حسابر)	۴.۴۸	۱.۴۱	۰.۱۶		
کیفیت حسابر (دوره تصدی)	-۲.۳۲	-۱.۲۴	۰.۲۲		
علامت سود و زیان	-۱.۷۶	-۰.۲۷	۰.۷۹		
نسبت بدهی شرکت	۳.۶۲	۰.۴۱	۰.۶۸		
* معنی داری در سطح ۵ درصد					

* منبع: یافته‌های پژوهشگر

آماره t استیودنت برای متغیرهای مستقل اندازه شرکت، اظهار نظر حسابر، اقلام غیر مترقیه، تغییر حسابر، نوع صنعت، کیفیت حسابر (اندازه حسابر)، کیفیت حسابر (دوره تصدی)، علامت سود و زیان و نسبت بدهی شرکت به ترتیب (۲)، (۴/۵۸)، (۲/۴۰)، (۰/۳۲)، (۱/۰۶)، (۱/۴۱)، (۱/۲۴)، (۰/۲۷) و (۰/۴۱) است. در سطح معنی داری ۵ درصد فرضیه صفر برای متغیرهای مستقل اندازه شرکت، اظهار نظر حسابر،

اقلام غیر مترقبه رد می‌شود. به عبارت دیگر، متغیرهای مستقل اندازه شرکت، اظهار نظر حسابرس، و اقلام غیر مترقبه با متغیر وابسته تأخیر در حسابرسی رابطه معنی داری دارد. همچنین، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین متغیرهای مستقل اندازه شرکت و اظهار نظر حسابرس با متغیر وابسته تأخیر حسابرسی رابطه منفی وجود دارد و بین متغیر مستقل اقلام غیر مترقبه و متغیر وابسته تأخیر حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد. بنابراین، این مطالعه شواهدی را ارائه می‌کند که نشان می‌دهد که شرکت‌های بزرگتر و همچنین شرکت‌های با اظهار نظر مقبول گزارش‌های مالی خود را زودتر از سایر شرکت‌ها منتشر می‌نمایند، همچنین شرکت‌هایی که اقلام غیر مترقبه بیشتری دارند گزارش‌های مالی خود را دیرتر به بازار ارائه می‌دهند. نتایج این تحقیق با تحقیق‌های چی - احمد و آیدین (۲۰۰۸)، راجا احمد و کامرودین (۲۰۰۴)، کنچل و پاین (۲۰۰۱) سازگار است. نتایج مربوط به آزمون متغیرهای مدل ۲ در جدول ۵ آورده شده است.

جدول ۵- نتایج آزمون فرضیه‌های مربوط به برخی ویژگی‌های حاکمیت شرکتی

مدل ۲					
$Audit_D_{it} = \beta_1 IA + \beta_2 OG_{it} + \beta_3 AC_{it} + \beta_4 MC_{it} + \beta_5 OI_{it} + \beta_6 SN_{it}$					
متغیر مستقل	ضریب متغیر	آماره t	معنی داری	ضریب تعین	آماره دوربین
				تعدیل شده	واتسون
حسابرس داخلی	۸.۱۶	۲.۹۵	*۰.۰۰	۰.۲۵	۲.۱۲
درصد مالکیت دولتی	۰.۰۸	۱.۱۴	۰.۲۵		
قدمت شرکت	-۰.۲۵	-۱.۷۴	**۰.۰۸	آماره F	معنی داری F
تغییر مدیریت	-۵.۲۶	-۱.۹۱	*۰.۰۵	۱۷.۶۴	۰.۰۰
درصد مالکیت نهادی	-۰.۳۴	-۷.۷۷	*۰.۰۰		
تعداد سهامداران	۰.۰۰	۴.۵۳	*۰.۰۰		

* معنی داری در سطح ۵ درصد، ** معنی داری در سطح ۱۰ درصد

* منبع: یافته‌های پژوهشگر

آماره t استیودنت برای متغیرهای مستقل وجود حسابرس داخلی، درصد مالکیت دولتی، قدمت شرکت، تغییر مدیریت، درصد مالکیت نهادی و تعداد سهامداران به ترتیب ۲/۹۵، ۱/۱۴، (۱/۷۴)، (۱/۹۱)، (۷/۷۷) و ۴/۵۳ است. در سطح معنی داری ۵ درصد فرضیه صفر مربوط به متغیرهای وجود حسابرس داخلی، تغییر مدیریت، درصد مالکیت داخلی، تغییر مدیریت و تعداد سهامداران با متغیر وابسته تأخیر حسابرسی رابطه معنی داری دارند. همچنین، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین متغیرهای مستقل تغییر مدیریت و درصد مالکیت نهادی با متغیر وابسته تأخیر حسابرسی رابطه منفی وجود دارد و بین متغیرهای مستقل وجود حسابرس داخلی و تعداد سهامداران با متغیر وابسته تأخیر حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد. در کل می‌توان گفت که حاکمیت شرکتی می‌تواند نقش موثرتری نسبت به ویژگی‌های شرکت بر گزارشگری به موقع واحدهای تجاری پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

داشته باشد. نتایج این تحقیق با تحقیق‌های عبدالسلام و استریت (۲۰۰۷)، و اوپرت (۲۰۰۹) سازگاری دارد.

۵- نتیجه‌گیری

این پژوهش تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی را در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران مورد بررسی قرار داده است. دوره انجام پژوهش ۸ سال از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۹ است. در این پژوهش از داده‌های ترکیبی و رگرسیون چندگانه برای آزمون فرضیه‌ها استفاده شده است. سوال اصلی مطرح شده در این پژوهش مشخص کردن عوامل اثرگذار بر تأخیر حسابرسی و به موقع بودن گزارشگری مالی است. برای این منظور، از دو مدل مبتنی بر ویژگی‌های شرکت و ویژگی‌های حاکمیت شرکتی برای بررسی سوال تحقیق استفاده شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که از بین متغیرهای مورد مطالعه، متغیرهای اندازه شرکت، نوع اظهار نظر حسابرس، اقلام غیرمترقبه، درصد مالکیت نهادی، وجود حسابرس داخلی، تغییر مدیریت و تعداد سهامداران با متغیر وابسته تأخیر حسابرسی رابطه دارد. در کل، نتایج تحقیق نشان داد که حاکمیت شرکتی نقش مهمی در به موقع بودن گزارشگری مالی دارد. نتایج این مطالعه شواهدی را ارائه می‌کند که نشان می‌دهد که شرکت‌های بزرگتر و همچنین شرکت‌های با اظهار نظر مقبول گزارش‌های مالی خود را زودتر از سایر شرکت‌ها منتشر می‌نمایند، همچنین شرکت‌هایی که اقلام غیرمترقبه بیشتری دارند گزارش‌های مالی خود را دیرتر به بازار ارائه می‌دهند. هم‌چنین شرکت‌هایی که دارای مالکیت نهادی بالایی بوده و مدیریت خود را تغییر داده اند گزارش‌های به موقع تری را ارائه می‌کنند، ولی شرکت‌هایی که در ساختار سازمانی آن‌ها حسابرس داخلی وجود دارد و یا تعداد سهامداران خرد زیادی دارند، علاقه کمتری به ارائه گزارش‌های به موقع دارند.

پیشنهاد می‌گردد سازمان بورس اوراق بهادار به نقش متغیرهای حاکمیتی در ارائه

اطلاعات به موقع توجه بیشتری داشته باشد. برای این منظور رتبه بندی شرکت‌ها بر اساس قدرت حاکمیت می‌تواند مفید واقع شود. پیشنهاد می‌شود حساب‌برسان داخلی شرکت‌ها در ارائه گزارش‌های مالی اهتمام به خرج دهند. همچنین پیشنهاد می‌شود برای شرکت‌های کوچکتر مشوق‌هایی را در ارائه زودتر اطلاعات مالی خود به سازمان بورس اوراق بهادار در نظر گرفته شود. همچنین سرمایه‌گذاران می‌توانند عدم ارائه به موقع اطلاعات توسط شرکت‌ها را به‌عنوان یک سیگنال منفی در سرمایه‌گذاری خود مورد توجه قرار دهند.

منابع

- بنی مهد، بهمن و محسن محسنی شریف، (۱۳۸۹)، "بررسی عوامل موثر بر رتبه بندی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران از لحاظ کیفیت افشاء و به موقع بودن"، *مجله حسابداری مدیریت*، سال سوم، شماره ۷، صص ۶۳-۵۱.
- بلکویی، احمد، (۱۹۹۰)، "تئوری حسابداری"، ترجمه: علی پارسائیان، *انتشارات ترمه*، ویرایش اول، چاپ دوم، ۱۳۹۱.
- معیری، مرتضی، (۱۳۸۵)، "عوامل موثر بر به موقع بودن گزارش حسابرسی"، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی.
- مرادی، مهدی و سید مهدی پورحسینی، (۱۳۸۸)، "بررسی رابطه بین برخی ویژگی های مالی و غیر مالی و مدت زمان اجرا و تکمیل عملیات حسابرسی در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران"، فصلنامه تحقیقات حسابداری، سال اول، شماره ۱، ص ۱۸۵-۱۶۸.
- Al-Ajmai, J. (2008), "Audit and reporting Delays: Evidence from An Emerging Market. *Advances in Accounting*", Incorporating *Advances in International Accounting*, No, 24, PP. 217-226.
- Abdelsalam, O. H. , & Street, L. D. (2007), "Corporate Governance and The Timeliness of Corporate Internet Reporting by U. K. Listed Companies", *Journal of Accounting, Auditing and Taxation*, 16, PP. 111-130.
- Ahmed, R. , Kamarudin, K. A. ,(2004), "Audit Delay and The Timeliness of Corporate Reporting: Malaysian Evidence", Working Paper, Online at [www. google. com](http://www.google.com).
- Aubert, François,(2009), "Determinants of Corporate Financial Reporting Lag: The French Empirical Evidence", *Journal of Accounting and Taxation*, Vol. 1(3), PP. 053-060.
- Ashton, R. H. , Graul, P. R. and Newton, J. D. ,(1989), "Audit Delay and Timeliness of Corporate Reporting", *Contemporary Accounting Research*, 5(2), PP. 657-673.
- Ashton, R. H. , Willingham, P. R. and Elliot R. K. ,(1987), "An Empirical Analysis of Audit Delay", *Journal of Accounting Research*, (Autumn), PP. 275-292.
- Che-Ahmad, A and Abidin, Sh. ,(2008), "Audit Delay of Listed

Companies: A Case of Malaysia", International Business Research,1(4),PP. 32- 39.

Financial Accounting Standards Board(FASB),(1980)," Qualitative Characteristics of Accounting Information", Statement of Financial Accounting Concepts No. 2. Norwalk, Conn. : FASB.

Financial Accounting Standards Board(FASB),(2005), "FASB Action Alert No. 05-26(June 30, 2005)", Norwalk, Conn. : FASB.

Smaail,k. Chandler. R. ,(2004), "The Timeliness of Quarterly Financial Reports of Companies in Malaysia", Working Paper. Online at www. ssrn. com.

Knechel, W. R. and Payne J. L. ,(2001),"Additional Evidence on Audit Report Lags", Auditing: A Journal of Practice and Theory, 20(1),PP. 137-146.